

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC

TRỊNH BÍCH THÙY

GIÁ TRỊ VĂN HỌC VÀ GIÁ TRỊ SỬ HỌC
CỦA TÁC PHẨM *HOÀNG VIỆT XUÂN THU*

LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ, VĂN HÓA VÀ VĂN HỌC VIỆT NAM

Thái Nguyên - 2018

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC

TRỊNH BÍCH THÙY

**GIÁ TRỊ VĂN HỌC VÀ GIÁ TRỊ SỬ HỌC
CỦA TÁC PHẨM *HOÀNG VIỆT XUÂN THU***

Chuyên ngành: Văn học Việt Nam

Mã ngành: 8 22 01 21

**LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ, VĂN HÓA VÀ VĂN HỌC VIỆT NAM**

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS Lê Thời Tân

Thái Nguyên - 2018

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các số liệu trích dẫn đều có nguồn gốc rõ ràng. Các kết quả nghiên cứu trong luận văn đều trung thực và chưa từng được công bố ở bất kỳ công trình nào khác.

Thái Nguyên, tháng 4 năm 2018

Tác giả luận văn

Trịnh Bích Thùy

LỜI CẢM ƠN

Trong quá trình nghiên cứu và hoàn thành luận văn *Giá trị văn học và giá trị sử học của tác phẩm Hoàng Việt xuân thu*, cùng với sự nỗ lực của bản thân, tôi đã nhận được sự giúp đỡ và chỉ bảo tận tình của các thầy cô giáo.

Tôi xin bày tỏ lòng biết ơn chân thành và sâu sắc nhất tới thầy giáo, PGS. TS. Lê Thời Tân, người đã hết lòng giúp đỡ và hướng dẫn tận tình, chỉ bảo tôi trong suốt quá trình chuẩn bị, nghiên cứu và hoàn thành luận văn.

Tôi cũng xin gửi lời cảm ơn chân thành nhất tới tập thể thầy cô giáo Khoa Sau Đại học trường Đại học Thái Nguyên đã dày công giảng dạy, truyền đạt nhiều kiến thức quý báu để việc nghiên cứu luận văn của tôi được thuận lợi và đạt kết quả tốt hơn.

Tuy đã cố gắng rất nhiều trong quá trình nghiên cứu nhưng chắc chắn không tránh khỏi những thiếu sót. Tôi rất mong nhận được sự thông cảm, đóng góp ý kiến từ phía những nhà khoa học, quý thầy cô và các bạn đồng nghiệp.

Xin trân trọng cảm ơn!

Thái Nguyên, tháng 4 năm 2018

Học viên

Trịnh Bích Thùy

MỤC LỤC

Trang

TRANG BÌA PHỤ

LỜI CAM ĐOAN i

LỜI CẢM ƠN ii

MỤC LỤC iii

A. MỞ ĐẦU 1

1. Lý do chọn đề tài 1

2. Lịch sử vấn đề 1

3. Phạm vi nghiên cứu 5

4. Nhiệm vụ nghiên cứu 6

6. Đóng góp của luận văn 7

7. Cấu trúc của luận văn 7

B. NỘI DUNG 8

Chương 1: *HOÀNG VIỆT XUÂN THU* – LỊCH SỬ RA ĐỜI VÀ TIẾP

NHẬN TÁC PHẨM 8

1.1 Sự ra đời của tác phẩm *Hoàng Việt xuân thu* ..... 81.2 *Hoàng Việt xuân thu* – vấn đề văn bản và tác giả ..... 101.2.1 Một số vấn đề về văn bản tác phẩm *Hoàng Việt xuân thu* ..... 101.2.2. Một số vấn đề về tác giả tác phẩm *Hoàng Việt xuân thu* ..... 121.3 Lịch sử tiếp nhận *Hoàng Việt xuân thu* 17

Tiểu kết 22

Chương 2: GIÁ TRỊ VĂN HỌC CỦA *HOÀNG VIỆT XUÂN THU* ..... 232.1. Nhận diện thể loại của tác phẩm *Hoàng Việt xuân thu* 23

2.1.1 Đi từ thuật ngữ “tiểu thuyết chương hồi” 23

2.1.2 Đến khái niệm “tiểu thuyết lịch sử” 24

2.2 Kết cấu tác phẩm *Hoàng Việt xuân thu* 25

2.2.1 Kết cấu bề mặt văn bản trần thuật của tác phẩm 26

2.2.2. Kết cấu nội tại tác phẩm.....	30
2.3 Nghệ thuật tự sự trong <i>Hoàng Việt xuân thu</i>	32
2.3.1 Khái lược về nghệ thuật tự sự	32
2.3.2 Nghệ thuật xây dựng cốt truyện.....	33
2.3.3 Nghệ thuật miêu tả các sự kiện lịch sử	36
2.3.4 Ngôn ngữ tự sự.....	38
2.4 Bút pháp khắc họa chân dung nhân vật.....	41
2.4.1 Khái niệm nhân vật và vai trò của nhân vật trong tiểu thuyết chương hồi... 41	
2.4.2 Nghệ thuật thể hiện nhân vật trong tiểu thuyết chương hồi.....	42
2.4.3 Bút pháp khắc họa chân dung nhân vật trong <i>Hoàng Việt xuân thu</i>	44
Tiểu kết.....	57
CHƯƠNG 3: GIÁ TRỊ SỬ HỌC CỦA <i>HOÀNG VIỆT XUÂN THU</i>.....	59
3.1 Giá trị sử liệu (sự kiện – nhân vật).....	59
3.1.1 Nhân vật lịch sử.....	59
3.1.2 Sự kiện lịch sử.....	70
3.2 Khái quát hóa diễn trình thời đại Trần - Hồ - Lê	79
3.3 Quan điểm lịch sử của tác giả <i>Hoàng Việt xuân thu</i>	85
Tiểu kết.....	91
KẾT LUẬN	92
TÀI LIỆU THAM KHẢO	94

A. MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Tác phẩm *Hoàng Việt xuân thu* (còn gọi là *Việt Lam xuân thu* hay *Việt Lam tiểu sử*) là cuốn tiểu thuyết chữ Hán được viết theo kiểu chương hồi, là tác phẩm viết tay, và chưa rõ tác giả. Tác phẩm phản ánh những biến cố lịch sử quan trọng trong những thời điểm lịch sử đặc biệt ở thế kỉ XV. Tác giả đã khởi chép từ đời hậu Trần, Hồ Quý Ly thoái vị, rồi Hồ diệt, quân nhà Minh sang xâm lược, Lê Thái tổ khởi nghĩa, lãnh đạo nhân dân đấu tranh và chiến thắng quân Minh. Tiểu thuyết *Hoàng Việt xuân thu* đã thể hiện được khát vọng độc lập dân tộc, ca ngợi lòng yêu nước và đề cao chính nghĩa. Tác phẩm đã khiến người đọc như được sống trong những năm tháng hào hùng của lịch sử nước nhà, từ đó biết trân trọng những thành quả mà cha ông đã giành được và nâng cao lòng tự hào dân tộc của các thế hệ người Việt.

Hoàng Việt xuân thu ra đời vào buổi xế chiều của văn học trung đại Việt Nam nhưng những đóng góp về giá trị nội dung và nghệ thuật đã góp phần tạo nên thành công của văn xuôi trung đại, khẳng định văn xuôi trung đại Việt Nam đủ sức phản ánh những vấn đề lớn lao của lịch sử dân tộc. Bằng sự sáng tạo của một tác phẩm văn học, những nhân vật trong lịch sử đã trở thành những hình tượng nghệ thuật trong tác phẩm, hiện lên chân thực và sinh động. Tác phẩm không chỉ có giá trị về mặt văn học, mà còn có giá trị về mặt sử học. *Hoàng Việt xuân thu* đã khái quát hóa diễn trình thời đại Trần - Hồ - Lê, cung cấp những sự kiện và nhân vật có thật trong lịch sử, giúp người đọc hiểu được phần nào giai đoạn lịch sử đầy biến động của nước nhà. Đó chính là lí do thôi thúc tác giả luận văn nghiên cứu đề tài *Giá trị văn học và giá trị sử học tác phẩm Hoàng Việt xuân thu*.

2. Lịch sử vấn đề

Người đầu tiên đề cập đến tác phẩm *Hoàng Việt xuân thu* có lẽ là Ngô Giáp Đậu. Trong lời tựa của tác phẩm *Long hưng chí* viết năm 1804, Ngô

Giáp Đậ đã xếp *Hoàng Việt xuân thu* trước *Việt Nam quốc chí* và *Hoàng Lê nhất thống chí*. Tuy nhiên vấn đề ai là tác giả tác phẩm này vẫn được bỏ ngỏ.

Năm 1914, Nguyễn Đông Châu khi dịch *Việt Lam xuân thu* đã viết trong “Nời của người dịch sách” rằng “*Việt Lam xuân thu* đã có lâu lắm, không biết đích xác là ai làm, nhưng có người truyền là của ông Nguyễn Trãi” [3, tr. 1]. Đến năm 1964, nhà sử học Phan Huy Lê có bài viết “Tác phẩm *Việt Lam xuân thu* có giá trị về mặt sử học hay không?” đăng trên *Tạp chí Nghiên cứu lịch sử* số 58 năm 1964 đã bác bỏ ý kiến của Nguyễn Đông Châu khi cho rằng tác phẩm không phải do Nguyễn Trãi viết.

Năm 1971, Phương phủ Nguyễn Hữu Quý được Ủy ban dịch thuật cổ văn thuộc Phủ Quốc Vụ Khanh đặc trách Văn hóa Việt Nam Cộng hòa giao nhiệm vụ dịch thuật tác phẩm *Hoàng Việt xuân thu* và được xuất bản vào năm 1971. Nguyễn Hữu Quý đã đề là “*Vô danh thị*” và cho rằng *Hoàng Việt xuân thu* ngoài giá trị lịch sử còn “*có thêm một giá trị văn chương nữa nhất là trong đó tác giả còn trích dẫn thêm những áng văn kiệt tác của tiền nhân*” (Ý kiến của người dịch sách *Hoàng Việt xuân thu*).

Trong *Tạp chí Hán Nôm* số 3 - 1997, nhà nghiên cứu Trần Nghĩa nghiên cứu tiểu thuyết chữ Hán Việt Nam, ông đã lập danh mục và phân loại tiểu thuyết chữ Hán và xác định *Hoàng Việt Xuân Thu* là tiểu thuyết chương hồi do Vũ Xuân Mai biên soạn vào khoảng thời gian cuối TK XIX – 1908. Nhà nghiên cứu Trần Nghĩa đã tiến hành sưu tầm và dịch *Hoàng Việt Xuân Thu* giúp người đọc có thể tiếp cận, thưởng thức tác phẩm ở dạng đầy đủ nhất.

Trong *Tìm hiểu kho sách Hán Nôm* (Tập 2), Trần Văn Giáp cho rằng “*sách Việt Lam xuân thu* mới soạn khoảng cuối thế kỉ XIX” [6, tr. 179] và tương truyền là của Vũ Xuân Mai. Tuy nhiên ông cũng nhấn mạnh “*Lời truyền này chưa tìm thấy ghi trong sách nào cả*” [7, tr. 179].

Trên *Tạp chí văn học* số 8 – 1999, nhà nghiên cứu Chương Thâu có bài viết “*Độc Việt Lam Xuân Thu* bản duy tân nghĩ về người khắc in, công bố và

một vài nhân vật thời đại”. Trong bài viết, nhà nghiên cứu đã không đánh giá tác phẩm như một tác phẩm sử học mà chỉ xem nó đơn thuần là một cuốn tiểu thuyết lịch sử. Theo tác giả, bút pháp chủ yếu của *Hoàng Việt Xuân Thu* là “theo kiểu chương hồi, cách diễn thuật miêu tả không hợp với nghệ thuật tiểu thuyết hiện đại, nhưng chủ đề, chủ ý của tác giả thì rõ ràng là rất được trân trọng. Tác giả muốn tô đậm cho những cử chỉ nghĩa khí, những sự tích anh hùng. Tư tưởng dân tộc, lòng tự hào, chí bất khuất, niềm tha thiết với vận mệnh tổ quốc là điều rõ ràng không thể phủ nhận được” [41, tr. 64]. Quan điểm này của Chương Thâu góp phần khẳng định *Hoàng Việt Xuân Thu* là một tác phẩm văn chương thực sự góp phần khẳng định giá trị của văn học trung đại Việt Nam. Nhà nghiên cứu Chương Thâu thông qua bài viết cũng bày tỏ những suy nghĩ của mình về những người hoạt động quốc sự ở nước ta vào cuối thế kỉ XIX, đầu thế kỉ XX. Hoàn cảnh đất nước thời kì đó đã khiến cho các tầng lớp sĩ phu có sự phân hóa sâu sắc, một bộ phận đông đảo đứng lên chống lại kẻ thù nhưng cũng có người vì hoàn cảnh phải hợp tác với kẻ địch. Một trong số những người gây nhiều điều tiếng khi phải hợp tác với kẻ địch là Lê Hoan, ông cũng là người “nhuận sắc” cho *Hoàng Việt Xuân Thu*. Nhà nghiên cứu Chương Thâu cho rằng khi nghiên cứu *Hoàng Việt Xuân Thu*, chúng ta nên chú ý đến lời tựa của Lê Hoan khi cho khắc in và công bố tác phẩm này: “... Mở ra xem, thấy tường tận bản sắc anh hùng của Lê Thái Tổ. Khi thời cơ chưa đến thì thuận theo đạo trời, an tâm với mệnh, thương kẻ sĩ, yêu dân dân lành, giả cách nhún nhường để khỏi nhận chức tước của triều nguy... Nếu không phải ông vua độ lượng có thể như thế được chăng? Cuốn sách qua 60 hồi đã khái quát được quá trình Lê Thái Tổ giành lại đất nước. Tôi say sưa đọc đi đọc lại mấy lần, tưởng chừng như thấy hình bóng ngài hiện ra trên từng trang sách. Bất giác tôi cảm thấy phục lẫn phục lóc...” (Lời tựa của Lê Hoan). Thông qua lời tựa của Lê Hoan, tác giả bài viết còn bày tỏ

sự ngạc nhiên về trình độ của Lê Hoan và khẳng định Lê Hoan phải là người có tâm huyết thì mới có thể nói lời kính phục như vậy đối với Lê Thái Tổ.

Trên *Tạp chí nghiên cứu lịch sử số 58-1964*, nhà sử học Phan Huy Lê có bài viết “*Tác phẩm Việt Lam Xuân Thu có giá trị về mặt sử liệu hay không?*”. Tác giả bài viết đã khẳng định *Việt Lam Xuân Thu* “*là một bộ tiểu thuyết lịch sử về căn bản xây dựng theo hư cấu, theo trí tưởng tượng của tác giả, trong đó những tình tiết lịch sử chỉ được tôn trọng về mặt chi tiết mà thôi*” [16, tr. 34] . Với nhận định trên GS. Phan Huy Lê đã nhận định *Hoàng Việt Xuân Thu* là một cuốn tiểu thuyết lịch sử có giá trị về mặt văn học nhưng không thể dùng làm căn cứ cho những công trình nghiên cứu lịch sử.

PGS Nguyễn Đăng Na có bài viết “*Tiểu thuyết chương hồi Việt Nam thời trung đại – quá trình hình thành, phát triển và đặc trưng nghệ thuật*” in trong *Con đường giả mã văn học trung đại Việt Nam*, NXB Giáo dục, Hà Nội – 2006, đã phân tích từ con đường hình thành, nội dung, nghệ thuật đến những mặt tích cực và hạn chế của tiểu thuyết *Hoàng Việt xuân thu*. Ông nhận định “*Việt Lam tiểu sử lấy bối cảnh nước ta ba chục năm đầu thế kỉ XV làm nền. Vào thời điểm ấy hàng loạt biến cố trọng đại của dân tộc diễn ra: Nhà Trần mất vai trò lãnh đạo và bị nhà Hồ thay thế; cuộc xâm lược của người Trung Hoa vào quốc gia Đại Việt với quy mô lớn chưa từng có và mang tính chất khốc liệt. Cuộc chiến tranh toàn gian khổ hy sinh dưới sự lãnh đạo của người anh hùng Lê Lợi, đã giành thắng lợi vẻ vang, giải phóng nước nhà, lập triều Lê một triều đại đánh dấu bước ngoặt lịch sử vĩ đại của dân tộc. Ba chục năm ấy chứa đầy chất sử thi, cuộc đời của mỗi nhân vật lịch sử của thời đại là một bản hùng ca*” [20, tr. 543] .

Bài viết “*Cái chết của tác giả (tiểu thuyết lịch sử)? Những vấn đề nhân đọc Hoàng Việt xuân thu*” của tác giả Nguyễn Nam đã tiến hành khảo sát văn bản và các cứ liệu liên quan, có thể giả định quá trình và thời gian biên soạn – nhuận sắc, cùng với những diễn biến của tựa sách. Tác giả đã nhận định tác